

OBSERVAȚII ASUPRA UTILITĂȚII INVENTARELOR LEXICALE

0. Introducere

În articolul de față ne propunem să expunem un prim argument care stă la baza tezei noastre de doctorat, intitulată *Inventarul lexical al limbii române ca limbă străină (RLS)*. O propunere de clasificare pe niveluri de competență lingvistică, pe care o vom elabora sub coordonarea domnului profesorului G. G. Neamțu. Așadar, dorim să arătăm câteva dintre rațiunile care ne-au determinat să alegem această temă de cercetare, evidențiind, în principal, modalitatea în care acest inventar lexical al limbii române ca limbă străină poate veni în sprijinul domeniului.

În încercarea de a privi și a analiza limbile străine din cât mai multe perspective, în acest moment atenția cercetătorilor se îndreaptă înspre descrierile complete pe niveluri de competență lingvistică, unde un loc extrem de important este ocupat de problematica elaborării inventarelor lexicale. Precum în cazul tuturor documentelor lingvistice europene de largă circulație – *Cadrul european comun de referință pentru limbi (CECR)* și *Nivelul Prag* (Moldovan–Pop–Uricaru 2001) –, și în acest caz, Comisia Europeană oferă sprijin în realizarea acestor materiale, prin publicarea ghidului *Reference Level Descriptions for National and Regional Languages (RLD)*. *Guide for the production of RLD*, unde sunt foarte clar evidențiate etapele în vederea descrierii complete a unei limbi; bineînțeles, acesta are rolul de a oferi un cadru general în care să se înscrie toate aceste descrieri tocmai pentru a asigura unitatea și continuitatea conceptelor și a ideilor promovate prin documentele lingvistice europene existente la această oră. Deoarece este cunoscut faptul că lexicul unei limbi se află într-o continuă transformare, iar granițele dintre niveluri sunt foarte fine și foarte ușor de depășit, inventarele lexicale au fost incluse în categoria intitulată *inventare „necesare și deschise” (RLD)*. Ceea ce e cu atât mai impresionant e că deja, conform paginii dedicate RLD, peste 20 de limbi dispun de astfel de descrieri – din perspective diferite, pe unul sau mai multe niveluri – pornind de la RLD, dar, din păcate, deocamdată, limba română nu se numără printre acestea, cu toate că utilitatea unui astfel de material nu este negată. Tocmai pentru că unul dintre dezideratele principale ale cercetării românești în domeniul RLS îl constituie sincronizarea cu cea occidentală, în vederea racordării la principiile politicii lingvistice comunitare și a exploatării experienței acumulate în cazul altor limbi, considerăm că înscrierea pe linia acestora este cu atât mai necesară și mai importantă pentru cercetările viitoare desfășurate în această sferă de activitate. Întrucât descrierea limbii române ca limbă străină din toate perspectivele ar fi cerut extrem de mult timp și energie, am considerat mai util pentru domeniu să ne îndreptăm atenția asupra lexicului, care până la această oră nu beneficiază de o repartiție pe niveluri de competență lingvistică.

1. Relevanța unui inventar lexical pentru (R)LS

Începem argumentarea noastră prin expunerea observațiilor unora dintre specialiștii români care s-au preocupat de acest subiect și care consideră util și necesar un asemenea instrument pentru o cât mai bună dezvoltare a domeniului pe plan științific și didactic deopotrivă. Astfel, Gabriela Biriș susține tocmai nevoia unui inventar lexical, din perspectiva predării și a evaluării, atunci când afirmă:

„[...] cele mai importante aspecte legate de predarea vocabularului unei limbi străine sunt numărul de cuvinte pe care ar trebui să le conțină fiecare nivel de studiu și ce cuvinte exact ar trebui predate, în funcție de etapele învățării” (Biriș 2012, p. 173),

și continuă precizând că:

„[...] un inventar lexical este necesar și din perspectiva evaluării cunoștințelor lexicale ale unui vorbitor, dar și din prisma elaborării materialelor lexicografice cu rol didactic” (*ibidem*).

Referindu-se la necesitatea unei descrieri complete a fiecărui nivel de competență lingvistică, Elena Platon aduce în discuție aceeași problemă:

„[...] o descriere completă ar necesita și o inventariere a vocabularului specific fiecărui nivel, cu o marjă de eroare de aproximativ 25%, întrucât se spune că un text poate fi înțeles dacă 75% din vocabular este cunoscut” (2009, p. 504).

În același sens, Diana Burlacu evidențiază faptul că

„[...] un inventar lexical pe nivel este important în achiziția unei limbi, asigurând o uniformizare atât la nivelul unei singure instituții, cât și la nivel mai larg (de exemplu, toate instituțiile care oferă servicii lingvistice), pe plan național și european” (Burlacu 2011, p. 240).

Într-adevăr, dacă un astfel de inventar lexical ar exista, s-ar putea atinge un nivel ridicat de unitate în evaluare; un evaluator, de exemplu, dintr-un centru de limbi din Spania va avea aceleași cerințe, pe partea de complexitate a vocabularului, din partea unui candidat, ca și un examinator din România.

Informații prețioase și relevante pentru justificarea alegerii noastre ne oferă și CECR, documentul care trasează cele mai importante direcții în didactica limbilor străine, însă care, în cazul repartiției elementelor lexicale pe cele 6 niveluri de competență lingvistică (A1, A2, B1, B2, C1, C2), nu semnaleză cuvintele sau temele specifice pentru fiecare nivel decât la modul general, în descriptorii aferenți fiecărei competențe. De fapt, putem spune mai degrabă, observațiile din CECR se rezumă la unele recomandări pentru utilizatorii suportului. Aceștia sunt invitați să examineze și să determine, în funcție de caz – așadar, în funcție de limba descrisă –,

„[...] elementele lexicale (locuțiuni idiomatice și cuvinte izolate) pe care elevul va trebui să le recunoască sau să le folosească ori cu care va trebui să fie înzestrat pentru a face acest lucru” (CECR, p. 94),

pe de-o parte, și să decidă „cum vor fi ele selecționate și clasificate” (*ibidem*), pe de altă parte.

Așadar, CECR, prin caracterul său general, aplicabil tuturor limbilor europene, îndeamnă la descrierea vocabularului, ținând cont de patru direcții:

1. selectarea cuvintelor-cheie și a expresiilor, tematic, a) în funcție de nevoile comunicative ale studenților, b) în funcție de specificul cultural, și nu numai, al limbii în cauză;
2. selectarea în funcție de frecvența cu care apar în corpusuri sau, din nou, tematic;
3. selectarea unor texte autentice, vorbite sau scrise, pentru a se preda/învăța cuvintele pe care le conțin;
4. „[...] dezvoltarea vocabularului în funcție de nevoile studentului angajat în comunicare, fără a se decide anterior structura” (Kusseling–Decoo 2009, p. 4).

Desigur că, din perspectiva predării, oricare dintre opțiunile amintite poate funcționa la fel de bine, cu toate că, neavând un control asupra elementelor predate (dacă decidem să urmărim direcția numărul patru, de exemplu), va fi greu de asigurat dezvoltarea unitară a vocabularului și a competențelor de comunicare ale studentului. Dacă avem în vedere însă perspectiva evaluării, pentru a putea asigura unitate și control asupra elementelor lexicale evaluate, e ușor de remarcat că opțiunile 3 și 4 nu satisfac aceste exigențe, întrucât nu presupun nicio metodă de control al elementelor introduse. Este, mai degrabă, posibil ca prin combinarea celorlalte două variante (1 și 2) să ajungem la o situație cât mai apropiată de cea dorită. Modele prețioase găsim în cazul limbilor de mare circulație, pentru care există deja inventare lexicale. Aici putem remarca un demers diferit. De pildă, inventarul limbii engleze, *English Vocabulary Profile*, are mai degrabă un caracter didactic (conține definiții și exemple) și a fost alcătuit din perspectiva a ceea ce este capabil vorbitorul non-nativ să facă la final de nivel, la momentul evaluării, însă ținând cont de frecvența cu care apar aceste cuvinte în corpusul manipulat, în vreme ce alte inventare au fost alcătuite asemenea unor liste simple de cuvinte, fără alte informații suplimentare, realizate cu scopul de

„[...] a contribui la dezvoltarea unor programe pentru îmbunătățirea instrumentelor de analiză și descriere a limbii”¹.

În inventarul limbii spaniole găsim aplicat și criteriul specificului cultural – 1.b) – din lista celor 4 opțiuni, prin selectarea unor elemente lexicale caracteristice zonei în care acest material a fost elaborat:

„Seria *plátano, manzana, naranja* din tema *Alimente* este inclusă în inventar la A2, din cauză că, fiind vorba despre niște fructe consumate pe scară largă în Spania, s-a considerat că trebuie să facă parte din cunoștințele elevului la acest nivel. Însă e de la sine înțeles că, într-o altă situație de învățare, într-un centru de limbi dintr-o țară din

¹ Plan curricular del Instituto Cervantes <http://cvc.cervantes.es>, consultat în 07. 09. 2014, ora 10:31.

America Latină, unde fructele sunt diferite, se vor introduce mai întâi cele specifice zonei, de exemplu, *piersică* sau *mango*” (*ibidem*).

Pentru a ilustra cât mai clar ceea ce ar trebui să constituie un inventar lexical, apelăm, din nou, la modelele oferite de limbile de circulație internațională. În primul rând, e important de reținut că inventarele lexicale nu sunt dicționare, ci liste care arată progresia introducerii, respectiv, a testării elementelor lexicale într-o limbă străină, în funcție de nivelurile de competență lingvistică. Așadar, scopul principal al lor nu e acela de a oferi definiții sau exemple și contexte de utilizare ale cuvintelor decât dacă, încă de la început, se exprimă utilitatea materialului și din perspectiva autodidactului. Din cele afirmate, constatăm că inventarele nu sunt dicționare, și nici nu se doresc a fi, întrucât ar avea același rol cu acestea din urmă, și uzul lor ar fi redus, din cauza volumului și a greutateii lor. Fără îndoială că specificarea nivelului de competență lingvistică și în dicționare, pe de altă parte, pornind de la acest inventar lexical, ar fi extrem de utilă și ar veni în sprijinul celor care doresc să își însușească sau să-și perfecționeze cunoștințele de limbă – afirmație ce e susținută tocmai prin existența unui astfel de tip de dicționar în cazul limbii germane². În completarea ideilor expuse se găsește observația Carlei Marelo, conform căreia

„[...] în aceste inventare pe niveluri nu apar cuvintele propriu-zise, ci, mai degrabă, unități lexicale [*lexical units*], întrucât un cuvânt, atunci când e inclus la un anumit nivel, nu apare cu toate sensurile odată, ci numai cu acel sens relevant pentru nivelul său” (Marelo 2012, p. 330).

Un exemplu în acest caz îl poate constitui cuvântul *ochi*, care este unul de importanță imediată și cu o frecvență ridicată în vorbire. De aceea, considerăm că ar trebui inclus în inventarul lexical de nivel A1, însă numai cu sensul de *organ al vederii* (așadar, constituind la nivelul A1 o primă unitate lexicală). O a doua unitate lexicală, cu sensul de *fel de mâncare (ouă ochiuri)*, pe de altă parte, se va testa mult mai târziu, abia la nivelul B1 (cf. Platon *et alii* 2014), iar celelalte sensuri secundare urmând să se introducă și mai târziu, în funcție de frecvența în comunicare și, mai ales, de utilitatea lor pentru vorbitori. Așadar, acest aspect poate reprezenta un alt argument care susține diferența dintre inventare și dicționare. În timp ce în dicționare cuvintele apar înregistrate cu toate sensurile, în inventare același cuvânt va putea fi inclus de mai multe ori.

Repartiția pe niveluri de competență lingvistică a elementelor lexicale este extrem de importantă și pentru că poate juca un rol esențial în asigurarea unui parcurs coerent în procesul de predare/evaluare. Cercetările actuale ne confirmă încă o dată că

„[...] vocabularul este cheia atât pentru competențele de receptare, cât și pentru cele de producere” (Milton 2010),

iar odată cu dezvoltarea acestuia, este de așteptat să se dezvolte și abilitățile de comunicare. Considerăm că un rol cu atât mai important ocupă vocabularul în etapa de (auto)evaluare, unde e necesar să existe o unitate în ceea ce privește:

² Este vorba despre dicționarul apărut la editura Langenscheidt, în Germania.

„[...] numărul de cuvinte care ar trebui cunoscute pe nivel, iar, apoi, un inventar al acestora” (Kusseling–Decoo 2009, p. 9).

Françoise Kusseling și Wilfried Decoo sunt doar doi dintre autorii care afirmă nevoia unei unități la nivel instituțional, în ceea ce privește atât predarea, cât și evaluarea. Aceeași idee este prezentă și în *Cadrul european comun de referință pentru limbi*, unde se accentuează necesitatea corelării elementelor lexicale considerate de trebuință pentru promovarea unui test de competență lingvistică cu cele care sunt predate. Astfel, candidații pot preîntâmpina problemele care ar putea să apară la un examen din cauză că au folosit în pregătire un manual sau o programă care nu acoperă toate cerințele pentru examen. Tocmai acesta este motivul pentru care existența unui inventar lexical pe niveluri este atât de importantă. Acest instrument, odată existent, poate să însoțească specificațiile pentru examene și să stea la baza realizării manualelor și a programelor din centrele de limbi, constituind elementul care asigură unitatea în predare și evaluare. Françoise Kusseling și William Decoo afirmă că

„[...] necunoașterea chiar și a unui singur cuvânt dintr-un item la un test poate duce la incapacitatea de rezolvare corectă a acestuia, deși candidatul are toate celelalte competențe necesare dezvoltate” (*ibidem*).

Nu infirmăm această observație, însă considerăm că e mai degrabă aplicabilă în cazul nivelurilor de început sau al unor noi sensuri ale cuvintelor deja cunoscute. De exemplu, dacă luăm un item de nivel A1, de tipul: *Ei vor merge la film sâmbătă*, și având un text care oferă informații despre această întâlnire, un candidat care nu cunoaște, bunăoară, sensul unuia dintre cuvintele din seria *sâmbătă, film, merge* nu va putea decide valoarea de adevăr a propoziției.

2. Situația actuală a cercetării pe teren românesc

Deși pe plan internațional există un interes crescând, această temă nu a beneficiat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor români. Chiar și așa, de-a lungul timpului s-au realizat o serie de liste de cuvinte, care au avut ca grup-țintă atât publicul larg, cât și studenții străini. Deși nu sunt de dată recentă, valoarea lor nu poate fi pusă la îndoială, ele constituind pași importanți și absolut necesari în evoluția viziunii asupra bagajului lexical aferent fiecărui nivel. Dintre cele destinate studenților, primul material cu relevanță pentru temă este *Dicționarul practic pentru studenți străini. 1 000 de cuvinte românești*, de Viorel Păltineanu, apărut la Universitatea „Babeș-Bolyai”, în anul 1980. Dacă e să judecăm această listă prin raportare la ceea ce se elaborase deja pe plan internațional, remarcăm că ea apare destul de târziu, când, de pildă, limba engleză beneficia de cinci ani de o descriere a nivelului-prag, *The Threshold Level* (Ek 1975). Faptul că a fost elaborat pentru uzul studenților străini și că organizarea intrărilor a fost realizată în funcție de momentul la care se considera că ar trebui predate ne indică preocuparea autorului pentru ideea de progresie și nevoia acestuia de a stabili o minimă formă de ierarhizare/repartiție a cuvintelor pe diverse paliere de învățare a limbii, la o oră la care, pe teren

românesc, nu se vorbea încă despre *niveluri*. Desigur că multe dintre elementele lexicale înregistrate în acest document nu mai pot fi considerate, astăzi, de aceeași importanță ca la ora înregistrării. De exemplu, luând elementele lexicale *abur*, *a bănu* sau *tanti*, vom observa, din simpla parcurgere a descriptorilor de nivel A2 din CECR, că aceste cuvinte, chiar dacă au o importanță mare în limba română, nu pot fi considerate ca elemente lexicale esențiale pentru nivelul A1 și nici chiar pentru nivelul A2³, când vorbitorul „posedă un vocabular suficient pentru a satisface nevoile comunicative elementare” (CECR, p. 93), iar asemenea cuvinte nu pot fi considerate elemente lexicale absolut necesare într-o comunicare pe teme elementare. Chiar dacă aici am evidențiat elemente lexicale care, din punctul nostru de vedere, la această oră ar ocupa un loc la nivelurile superioare, nu înseamnă că toate intrările se află în aceeași situație, multe dintre ele putând fi luate în considerare în momentul elaborării inventarului.

Acestui material descris i se adaugă, după numai un an, prima ediție a *Vocabularului minimal al limbii române [...] pentru studenți străini*, coordonat de Maria Ilescu (1981). Chiar dacă este destinat studenților străini, faptul că nu există o ierarhizare a elementelor înregistrate îngreunează utilizarea sa. Mai mult, unii autori, printre care și Gabriela Biriș, consideră că vocabularul minimal este, de fapt, mult prea extins:

„[...] dacă judecăm acest vocabular sub raport cantitativ, prin comparație cu inventarele lexicale ale limbilor de circulație internațională, acesta ar trebui să reprezinte, cel mai probabil, bagajul lexical al unui vorbitor de RLS cu nivel C2” (Biriș 2012, p. 174).

În anul 2001, la apariția *Nivelului Prag*, are loc o schimbare de perspectivă, întrucât, în acest caz, s-a deplasat accentul de pe limbă, în ansamblul său, pe nevoile utilizatorilor de a comunica în situații concrete, însă fără a se realiza un inventar de elemente lexicale necesare pentru comunicarea în situațiile înregistrate. De dată recentă este volumul *Descrierea minimală a limbii române ca limbă străină. A1, A2, B1, B2*, realizat la Departamentul de limbă, cultură și civilizație românească de la Facultatea de Litere, UBB, în care își găsesc locul și sferile lexicale, repartizate pe niveluri de competență lingvistică, cu câteva elemente reprezentative pentru fiecare temă, ilustrativ pentru ordinea în care se introduce vocabularul la fiecare nivel.

3. Concluzii

Având în vedere situația actuală a domeniului RLS, prin comparație cu starea de fapt a domeniului la nivel internațional, considerăm că un inventar lexical pe niveluri de competență lexicală ar aduce o multitudine de avantaje, atât pentru specialiști, cât și pentru toți cei interesați de studiul RLS. Astfel, reluând ideile principale expuse în studiu, acest material ar asigura uniformizarea procesului de predare/învățare/evaluare, indiferent de cadrul, instituțional sau nu, în care se desfășoară sau

³ Am ales să argumentăm numai cu nivelurile A1–A2, întrucât aceste 1 000 de cuvinte nu pot depăși numeric volumul elementelor lexicale aferente celor două niveluri corespunzătoare CECR.

de experiența cadrelor didactice implicate. În plus, luând ca reper acest material, se vor putea elabora programe analitice, criteriile sau grile de evaluare a competențelor orale și scrise, lucrându-se astfel unitar, indiferent de zona geografică în care se învață limba. Mai mult, un inventar lexical pe niveluri ar constitui un suport pentru elaborarea manualelor, a testelor și a altor materiale didactice, organizate pe niveluri de competență lingvistică, întrucât ar limita numărul de cuvinte folosite în manuale, dar, mai ales, în testele pe nivel, asigurând candidaților din diferite centre universitare sau celor care au învățat româna în varii contexte șanse egale în momentul testării.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Biriș 2012 = Gabriela Biriș, *Vocabularul minimal al limbii române: stadiul cunoștințelor, perspective*, în Elena Platon, Antonela Arieșan (eds), *Noi perspective în abordarea românei ca limbă străină/ca limbă nematernă*, Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2012.
- Burlacu 2011 = Diana Burlacu, *Repartizarea lexicului RLNM pe nivelurile CECR – cu aplicație la ciclul primar*, în *Actele Conferinței de lansare a proiectului „Perfecționarea cadrelor didactice din învățământul preuniversitar care predau limba română minorităților naționale”*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2011, p. 231–241.
- CECR = *Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi – CECR*, Diviziunea Politici Lingvistice, Strasbourg, 2003.
- Ek 1975 = J. A. van Ek, *The Threshold Level*, Council of Europe, Strasbourg, 1975.
- Iliescu (coord.) 1981 = Maria Iliescu (coord.), *Vocabularului minimal al limbii române, cu traducere în limbile engleză, franceză, spaniolă, pentru studenți străini*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
- Kusseling–Decoo 2009 = Françoise Kusseling, Wilfried Decoo, *Europe language learning: The challenges of comparable assessment*, în *European Studies Conference Selected Proceedings*, University of Nebraska, Omaha, 2009, p. 1–12.
- Marello 2012 = Carla Marello, *Word lists in Reference Level Descriptions of CEFR (Common European Framework of Reference for Languages)*, în *Proceedings of the XV Euralex International Congress*, University of Oslo, Department of Linguistics and Scandinavian Studies, Oslo, 2012, p. 32–335.
- Milton 2010 = James Milton, *The development of vocabulary breath across the CEFR levels. A common basis for the elaboration of language syllabuses, curriculum guidelines, examinations, and textbooks across Europe*, în *Eurosla Monographs series 1 Communicative proficiency and linguistic development*, European Second Language Association, 2010, p. 211–232.
- Moldovan–Pop–Uricaru 2001 = Victoria Moldovan, Liana Pop, Lucia Uricaru, *Nivel Prag pentru învățarea românei ca limbă străină*, Consiliul de Cooperări Culturale, Strasbourg, 2001.
- Păltineanu 1980 = Viorel Păltineanu, *Dicționar practic pentru studenți străini. 1 000 de cuvinte românești*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1990.
- Platon 2009 = Elena Platon, *Repere pentru delimitarea nivelurilor de competență lingvistică în RLS*, în G. G. Neamțu, Ștefan Gencărău, Adrian Chircu (eds), *Limba română – abordări tradiționale și moderne. Actele Colocviului internațional organizat de Catedra de limbă română și de Departamentul de limbă, cultură și civilizație românească, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 19–20 octombrie 2007*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
- Platon et alii 2014 = Elena Platon, Ioana Sonea, Lavinia Vasiliu, Dina Vilcu, *Descrierea minimală a limbii române. A1, A2, B1, B2*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2014.

RLD = *Reference Reference Level Descriptions for National and Regional Languages (RLD). Guide for the production of RLD*. Version 2, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

SURSE WEB

<http://cvc.cervantes.es>
http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/DNR_EN.asp
<http://www.goethe.de>
<http://www.englishprofile.org/>

CONSIDERATIONS ON THE UTILITY OF THE LEXICAL INVENTORIES (Abstract)

In this paper we approach the issue of the lexical inventories developed on the common reference levels used in the case of the foreign languages, emphasising their importance for the Romanian as a foreign language (RFL). We begin by presenting the concept and continue arguing the real necessity of these materials. In the end we briefly present the publications that already exist in this field and which could be used as starting point in the process of developing a lexical inventory on the common reference levels.

Cuvinte-cheie: *inventare lexical, limba română ca limbă străină.*

Keywords: *lexical inventories, Romanian as a foreign language.*

*Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
antonela.suciu@gmail.com*